

*OD IDEOLOŠKOGA DO SUBVERZIVNOGA PRIJEVODA:
HRVATSKO-POLJSKE KULTURNE VEZE OD 1944. DO 1989.*

Leszek Małczak. Alfa, Zagreb 2019., 400 str.

Knjiga, osim glavnoga teksta, sadržava i bibliografiju prijevoda knjiga, popis literature i dokumenata, sažetak na engleskom jeziku i imensko kazalo. Može se podijeliti na tri dijela. Autor u prvom dijelu, podijeljenom na dva poglavlja, navodi potrebu prijevoda književnih djela te hrvatsko-poljske kulturne i književne veze. U drugom dijelu, podijeljenom na pet poglavlja, analizira hrvatsko-poljske književne i kulturne veze od 1944. do 1989. godine, a u trećem dijelu kronološki obrađuje i tablično prikazuje bibliografiju prijevoda knjiga i drugih umjetničkih ostvarenja.

Na početku knjige, u predgovoru, autor spominje na koji je način nastala knjiga i u kojim je institucijama istraživao građu i literaturu za nju. Nakon predgovora, prvi dio započinje poglavljem *Povijest hrvatsko-poljskih književnih i kulturnih veza*, u kojem se pojašnjava potreba za proučavanjem povijesti prijevodne književnosti i navodi kronologija razvoja povijesti prijevoda. U prvom potpoglavlju analizirani su radovi poznatih teoretičara povijesti prevođenja (npr. Ivir, Zohar, Maroević i dr.) i obrazložena njihova mišljenja, a u nastavku se navodi periodizacija hrvatsko-poljskih književnih veza koju autor dijeli na pet razdoblja. Po autoru, u prvom razdoblju, koje započinje srednjim vijekom i završava početkom XIX. stoljeća, književnost se pisala »općepoznatim jezikom«, najčešće latinskim, a rijetki prijevodi nastali su tek u XIX. stoljeću. Drugo razdoblje, koje autor naziva *kobnom folklorizacijom hrvatske književne i kulturne baštine*, traje od sredine XIX. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata. *Benešićevo doba* naziv je za treće razdoblje u kojem je središnja osoba Julije Benešić i njegov angažman u međuratnom razdoblju. Četvrto razdoblje traje od 1945. do 1989. i u njemu je najočitiji politički utjecaj na međusobnu suradnju između Hrvata i Poljaka. Za peto razdoblje, koje traje od 1990. godine, Małczak smatra da su glavni inicijatori i pokretači međusobne suradnje pojedinci i privatni izdavači koji preuzimaju ulogu država. Drugo poglavlje prvoga dijela, naslovljeno *Riječ o metodi*, autor dijeli na četiri potpoglavlja u kojima teorijski predstavlja značenje prijevoda i konteksta u kojima prijevodi nastaju. Pojašnjava veze između pošiljatelja i primatelja poruka te navodi važnost posrednika i medija koji imaju posredničku ulogu. U ovom poglavlju

analizira poznate teoretičare: Žmegača, Pokorna, Tokarz, Fügena, Żółkiewskog i druge te utjecaj političkih sustava na izdavačku djelatnost. Małczak ističe važnost prijevoda, definirajući ga kao »posredovan tip komunikacije«. Spominje da je razdoblje Narodne Republike Poljske bilo »zlatno doba« za prijevode slavenskih književnosti, ali napominje da je u tom razdoblju bilo dosta cenzure. U posljednjem potpoglavlju nabraja najvažnije prevoditelje, prevoditeljske organizacije, izdavače prijevoda, književne časopise i kritičare prijevoda.

Drugi dio knjige započinje poglavljem *U sjeni Agitpropa*¹ (1944–1948), na početku kojega se prikazuje važnost kulture kroz prizmu Marxova učenja i pojavu socijalističkoga realizma te nova kulturna politika Socijalističke Jugoslavije i Narodne Republike Poljske. Kao i u prethodnom dijelu knjige, analiziraju se teorije poznatih hrvatskih, srpskih i poljskih teoretičara vezane uz formiranje novoga modela kulturne politike i ciljeva kulturne suradnje u socijalističkim državama. Za ovo je razdoblje najvažnije uspostavljanje kontrole širenjem propagande. Na području Hrvatske u ovom je razdoblju djelovao Agitprop CK KPH, koji je dobivao direktive iz Beograda. U Poljskoj je tada Stefan Żółkiewski imao važnu ulogu u institucionalizaciji kulturne politike. Centralni komiteti partija i ministarstava zaduženih za kulturu, znanost, prosvjetu ili visoko školstvo bili su zaduženi za međunarodnu suradnju. U Jugoslaviji je to bilo Ministarstvo prosvjete, a u Poljskoj Ministarstvo kulture i umjetnosti. Małczak analizira Jugoslavensko-poljsku konvenciju o kulturnoj suradnji iz 1946. te članke o kulturnom životu u Poljskoj i Jugoslaviji. U nastavku knjige opisuje izložbu u Krakovu 1948., posjete književnika i prijevode (ističući Lovrakov roman *Djeca velikoga sela*) koji su obilježili razdoblje do 1948. godine, zaključivši da je prvo podrazdoblje neiskorištena prilika za uzajamno upoznavanje i stvaranje temelja za razvoj kulturne suradnje u budućnosti jer nije ostvarena bolja povezanost i kulturna suradnja. Drugo potpoglavlje, *Vrijeme sukoba (1949–1955)*, donosi sažet prikaz političke situacije u Jugoslaviji nakon Rezolucije Informbiroa (otvaranje logora na Golom otoku, represija itd.). U ovom razdoblju u Jugoslaviji se osniva Ministarstvo za nauku i kulturu, a u Poljskoj Komitet za kulturnu suradnju s inozemstvom koji se bavio međunarodnom suradnjom. Nakon Rezolucije slabe sve veze između Jugoslavije i Poljske, stoga ranije dogovoreni programi suradnje nisu realizirani. U poljskim časopisima *Slavenski život* i *Književni život* objavljuju se propagandni tekstovi usmjereni protiv Jugoslavena i situacije na području Jugoslavije. Małczak na primjeru Alije Dukanovića prikazuje odnos prema Jugoslavenima prije Rezolucije i nakon Rezolucije te naglašava njegove zasluge za jugoslavensko-poljske kulturne veze. U posljednjem dijelu potpoglavlja spominju se prijevodi, a posebno se ističe Šenoina *Seljačka buna*, za koju Małczak navodi da je u poljskom prijevodu došlo do krive interpretacije glavne ideje djela. U drugom razdoblju nije bilo kulturne suradnje između Polj-

¹ Agitprop označava agitaciju i propagandu.

ske i Jugoslavije zbog propagandnoga rata koji je onemogućio bilo kakvu suradnju i inicijative. Naslov Treće potpoglavlje nosi naslov *Normalizacija i novo otvaranje (1956–1962)*. U tom razdoblju dolazi do normalizacije političkih odnosa između Poljske i Jugoslavije zbog Staljinove smrti 1953. godine. Temelj za nastavak kulturne suradnje bio je Sporazum o kulturnoj suradnji između Narodne Republike Poljske i Federativne Narodne Republike Jugoslavije potpisan 1956. godine. Iako je u Sporazumu bilo definirano više ciljeva, neki od njih nikada nisu realizirani (npr. kulturno-informacijski centar u Varšavi ili Beogradu). U poljskom tisku pojavljuju se članci koji govore o stanju u Jugoslaviji, a objavljuju se i reportaže o putovanju po Jugoslaviji. Autor ističe da se u ovom razdoblju organiziraju izložbe, gostovanja književnika, prikazuju se jugoslavenski filmovi i prevode knjige jugoslavenskih književnika. Małczak objavljuje popis hrvatskih književnika koji su posjetili Poljski i popis književnika čija su djela prevedena na poljski jezik. Ističe prijevod Držićeva *Dunda Maroja* i izvedbe u poljskim kazalištima, ističući »socijalni i estetski moment u književnopovijesnim interpretacijama« vezanima uz Držićevo djelo. U ovom razdoblju dolazi i do ponovnoga uspostavljanja kulturnih i književnih veza između Jugoslavije i Poljske. *Decentralizacija i emancipacija nacionalnih kultura (1963–1973)* naziv je četvrtoga potpoglavlja drugoga dijela knjige u kojem Małczak ističe Odluku o decentralizaciji kulturno-prosvjetne razmjene s inozemstvom od 1. siječnja 1968. godine. Do decentralizacije je moglo doći zbog promjene načina planiranja i realizacije kulturnih veza koje su otada financirane iz republičkih fondova. U ovom razdoblju došlo je do Hrvatskog proljeća, koje je samo spomenuto u Poljskoj, u kojoj nije došlo do decentralizacije pa su središnje institucije i dalje odlučivale o međunarodnoj suradnji. Autor ističe Aliju Dukanovića, Edwarda Madanya i Jana Wierzbickog kao najzaslužnije pojedince za poboljšanje kulturne suradnje u razdoblju u kojem su se prevodile knjige Vladana Desnice, Miroslava Krležę, Slobodana Novaka, Antuna Šoljana i drugih. U poljskim časopisima pojavljuju se prijevodi mnogih hrvatskih književnika, a posebnu pozornost Małczak posvećuje djelima Ranka Marinkovića koje komentira i pojašnjava. U posljednjem poglavlju drugoga dijela, naslovljenom *Sve manje Jugoslavije, sve više Hrvatske (1974–1989)*, autor smatra da su posebno važne godine 1980., kada je umro Josip Broz Tito, i 1981., kada je u Poljskoj uvedeno ratno stanje. U Jugoslaviji je i dalje na snazi bila decentralizacija i osnaživanje republika i autonomnih pokrajina, a 1981. godine izglasan je Zakon o evidenciji o znanstvenoj, kulturnoj, prosvjetnoj i tehničkoj suradnji s inozemstvom koji je definirao smjernice buduće međunarodne suradnje. U ovom je razdoblju potpisano pet trogodišnjih programa kulturne suradnje koje Małczak detaljno analizira (prijevod književnih djela, kazalište, glazbena scena, umjetnost i film) i tablično prikazuje, navodeći brojke do kojih je došao svojim istraživanjima. U jednom potpoglavlju posebno ističe najvažnije umjetničke, filmske i kazališne projekte koji su ostvareni međunarodnom suradnjom između Poljske i Jugoslavije. Autor posebno izdvaja književnike

Miroslava Krležu i Ivu Brešana koje smatra središnjim osobama čija su djela obilježila ovo razdoblje.

U trećem dijelu knjige kronološki je navedena bibliografija prijevoda knjiga od 1948. do 1989. godine i tablično su prikazani prijevodi knjiga bez drugih izdanja, prijevodi bez jugoslavenskih antologija i drugih izdanja, naklade u tisućama primjerala i prijevodi knjiga proze, poezije i drame bez drugih izdanja, realizacije poljskih izvedbi hrvatskih drama u kazalištima, na radiju i televiziji, hrvatski filmovi, nastupi hrvatskih glazbenika i gostovanja hrvatskih kazališta.

Na kraju knjige nalazi se abecedni popis izvora, literature i dokumenata, sažetak na engleskom jeziku i abecedno kazalo imena.

U ovoj znanstvenoj monografiji, koja prikazuje povijest prijevoda hrvatske književnosti i drugih umjetnosti u Poljskoj te recepciju djela hrvatskih književnika i drugih umjetnika u književnim i kulturnim poljskim krugovima, Małczak povezuje teorijska saznanja s primarnim i sekundarnim izvorima te daje cjelovitu sliku razvoja povijesti prijevoda hrvatske književnosti u Poljskoj. Ističe pojedine poljske književnike i teoretičare i njihov odnos prema hrvatskim književnicima, naglašavajući društveni kontekst i političke sustave u Poljskoj i Jugoslaviji. Ova monografija sumira dosadašnja Małczakova istraživanja hrvatsko-poljskih odnosa i na zanimljiv način obrađuje temu koja je dosad bila neistražena, stoga treba biti poticaj daljnjim analizama prijevoda hrvatske književnosti i na druge europske i svjetske jezike.

JOSIP JAGODAR

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje-Nekomercijalno (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Sadržaj smijete umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti i preradivati ga, uz obvezno navođenje autorstva, te ga koristiti samo u nekomercijalne svrhe.